

УДК 32.019.5(477):327.5

В. П. Газін

ВИБОРЧИЙ ЗАКОН У ДИСКУРСІ ПОШУКІВ

У статті робиться спроба проаналізувати питання становлення виборчої системи в сучасній Україні, висловлені рекомендації щодо вдосконалення проекту нового закону про вибори.

Ключові слова: виборча система, виборчий закон, партійні списки, партійні квоти.

Уже на початку сучасного стану розвитку демократії проникливі дослідники добре усвідомлювали необхідність фахово підготовлених і ухвалених виборчих законів, піддавали серйозній критиці спроби окремих політиків підмінити фундаментальні правові документи нашвидкуруч підготовленими законодавчими актами. «Легкість, з якою змінюються закони, — писав Алексіс де Токвіль, — мені видається найнебезпечнішою хворобою суспільства» [1, с. 567]. Цю думку розділяв Бенджамен Констан, зазначаючи, що політична свобода є наймогутнішим засобом удосконалення людини і суспільства, посланим самими небесами. Тому суспільні інститути, за словами вченого, оберігаючи незалежність громадян, «повинні впливати на суспільство заради його блага, закликати їх сприяти своєю рішучістю і своїм голосуванням здійсненню влади, гарантуючи взамін право контролю і нагляду за допомогою волевиявлення» [2, с. 504].

Зауваження, зроблене Токвілем щодо частой зміни виборчого закону, може стосуватися й сучасних українських парламентарів, які взяли за звичку перед кожними черговими виборами міняти виборче законодавство. Це зумовлено багатьма факторами — розколом українського соціуму, існуванням стійкої суспільної абвівалентності, яка представляє собою «паралельну орієнтацію на взаємовиключні цінності», на різні типи політичних традицій [3, с. 15], монополізацією права парламентської більшості ухвалювати відповідні закони без врахування думки опозиції.

Постійні пристрасті у Верховній Раді засвідчують, що український парламентаризм і на 20 році життя не заслу-

говує паспорта, який би підтверджував його дорослість, оскільки не подолав хворобу внутрішніх чвар і протистояння їй врешті-решт опинився на стадії деградації, швидко втрачаючи призначені йому Основним законом функції.

Закон, прийнятий 9 березня 2010 р. новою пропрезидентською більшістю, про зміни в регламенті формування парламентської коаліції (уже більшості) показує крах системи пропорційних виборів за закритими партійними списками. Із гострих суперечок навколо нього висвітлюються негаразди, які, через усталений порядок, і до того нагадували про себе у стінах Верховної Ради, коли народними депутатами від партій та блоків електорат обирає лідерів, дуже часто навіть не споряджених серйозною програмою майбутніх дій, разом з першою п'ятіркою чи десяткою засвічених кандидатів, як правило, людей, що користуються довірою певних груп виборців. А основна маса кандидатів у депутати, захована у закриті списки, є креатурою лідера, і їх умовно можна назвати «партійними парламентарями». Ситуація, що склалася, з одного боку, засвідчує ступінь уваги виборця до лідера, а з другого, відкриває широку дорогу корупції та кумівству під час виборів. Хоча зовнішньо виборча процедура не суперечить ні Основному закону, ні міжнародному праву і ніяка Венеціанська комісія не може її оскаржити. Однак її небезпечним осердям, захованим за принципом матрьошки, є закриті партійні списки. З погляду її конструкторів така система надійно забезпечує реалізацію інтересів партійного лідера/керівництва. Для електорату вона є голосуванням без вибору, що принижує виборчі права громадян і порушує норми політичної моралі, а значить, і саму представницьку демократію, оскільки роль виборців зводиться до штампування складеного «вождем» списку іксів-претендентів на депутатські мандати. Це стало можливим тому, що український виборець, на відміну від західного, недосвідчений, амбівалентний, не озброєний демократичними переконаннями. Поласившись на кілограм гречки чи 20 гривень, він легко проголосує проти самого себе. Він звик так голосувати, а тепер треба вибирати, і для нього це ціла головоломка. Та й голосує він не за програму, яка, як правило, не виконується (проти чого він не протестує, оскільки ніколи її не читає і не знає), а за партійного лідера, який обіцяє негайно змінити все на краще. Як наслідок, поки переважна більшість населення живе в умовах крайньої бідності, доти існуватиме й електорат, нездатний до вираження шляхом даного йому конституцією виборчого права суспільної необхідності, яка виявляється у залученні

до владних структур політиків, яких вимагає час. Бідність — одна з умов масових маніпуляцій і фальсифікацій.

Таким чином, участь громадян у виборчій кампанії не пряма, а опосередкована групою лідерів. Така виборча технологія дає їм безмежну владу над «партійними депутатами», які, з свого боку, завжди пам'ятають, кому зобов'язані своїм мандатом. Для «низів» ці депутати недоторканні, а від своїх «хрещених батьків» — абсолютно залежні. Як результат, країна отримує депутатів двох категорій — народних (їх число обмежене 5-10 особами від партії чи блоку) і партійних, обраних де-факто вождями партій чи блоків. Волевиявлення народу, таким чином, ніяк не впливає на кінцевий склад парламенту, а депутати, своєю чергою, ніскільки не страждають відповідальністю перед виборцями.

У такій ситуації «партійні депутати» керуються інтересами своїх партій та коаліцій відкрито й гласно і власними — «за замовчуванням». Слабкість цієї категорії депутатів у тому, що вони поставлені у васально зобов'язуючу залежність від лідера і тим самим обмежені в реалізації свого повноважного депутатського еґо, обов'язку представляти інтереси нації. У них, як правило, відсутня власна депутатська позиція та ініціатива. Під час дебатів вони посилаються на думку своїх лідерів, їх установки та вказівки. А якщо лідер у чомусь помиляється? Чи таке не буває? Чи не може бути? Чи лідер двічі недоторканий як народний депутат і як вождь? Ніби ні. Проте, внаслідок специфічного формування цієї частини (притому найбільшої) законодавчого корпусу, ці депутати беззастережно беруть участь у певного роду сценаріях. Одні — активісти блокування трибуни, інші — пантери парламентських і позапарламентських сутичок з опонентами. Ще інші — завсідники різного роду ток-шоу, де успішно чи не зовсім вправляються у красномовстві паплюження політичних опонентів. А в цілому, ця мовчазна в залі засідань маса — мандати-багнети, за допомогою яких організується і здійснюється фіксація потрібної кількості голосів для прийняття бажаного закону чи рішення. Багнет, говорив Наполеон, — гарна річ. За його допомогою можна досягнути багато чого. Але він має одну незручність: на ньому не можна сидіти.

Зміна кольору влади стала каталізатором процесу перебігання «партійних депутатів» з опозиції в коаліцію: гуртом і поодиноці. Відданість лідеру перейшла критичну межу. Склалося щось таке, що можна порівняти з неймовірною в реальному сенсі ситуацією раптового переходу футболістів команди, що програє, на бік команди, котра виграє.

Такого, скажете, у футболі не буває. Але в парламенті — так. Де причини такого скандального процесу? Хто тікає від тих, що програли? По-перше, ті, у кого є своя, раз і назавжди чітко виражена мета: берегти й множити свої статки. По-друге, ті, хто будь-якою ціною прагне залишитися у владі. По-третє, ті, у кого перебігання виявилось протестом проти стану підлеглості, за якого навіть яскрава особистість опиняється у ролі багнета.

Не будемо суворо судити перебіжчиків. Окремі з них, цілком можливо, не хотіли бути носіями мандатів, якими, на їх думку, не могли розпоряджатися так, як це личить обранцю народу. Але чи матимуть вони полегшення там, куди перейшли? Чи зміниться їх статус? Чи зникне багнетна система? Чи буде цей політичний вибір морально-етичним? Та й чи розв'язується такими вчинками корінне питання: кому повинен служити депутат — лідеру та партії чи нації?

Ревізія і руйнація результатів виборів стає хронічним явищем, що за умов України вкрай небезпечно з огляду на нехтування національними інтересами країни значної частини її політиків. Протисіхство, гетьманство-отаманство, метеликове порхання з партії в партію є характерними прикметами українського політичного безладу. На жаль, цей специфічний феномен, коли окремим депутатам байдуже кому служити, куди йти, за що і як голосувати, має тенденцію до крайнього негативізму та нігілізму з абсолютною непередбачуваними наслідками для суспільства і країни. Мав рацію польський письменник Бруно Ясенський, коли у книзі «Людина змінює шкіру» застерігав боятися, насамперед, байдужих, за мовчазної згоди яких відбувається і зрада, і вбивство.

Нинішня система виборів, механізм перезавантаження співвідношення політичних сил у ВР, що склався, реанімують практику успадкованого від КППС владного «беспредела», яка виражається у приватизації партіями судів, прокуратури, силових структур, інших державних інстанцій. Значною мірою це наслідок запозичення принципів і методів діяльності «всемогутньої» і «всезнаючої» КППС. Уподібнення до будь-якої, тим більше правлячої партії, її ролі, може стати поворотом до авторитаризму в його гіршій формі. У цьому плані необхідні корективи в структурі й діяльності тих державних органів, які прямо пов'язані з тлумаченням законів, їх відповідності конституції. Українською нагальною є зміна характеру самої ЦВК шляхом відмови від її комплектування на основі партійних квот. Така ж сама проблема і в КС. Їх члени мають бути неза-

лежні, незаангажовані на певні партії люди, сімурдени із роману Віктора Гюго «Дев'яносто третій рік» в якості охоронців закону. Інакше ми ніколи, усі без винятку, від президента до пересічного громадянина, не будемо ходити під законом, і годі тоді говорити про демократію, а тим більше про правову державу: ні те, ні друге нам не світить.

Таким чином, існуюча система виборів виявилася вкрай присоромленою. Можна припустити, що було б справедливо, якби ще до того, як станеться її заміна, перебіжчики отримали червоні карточки й склали мандати. Але для цього їм самим треба набратися мужності заявити про свою відставку і визнати повний розрив з ідеологією, в рамках якої вони стали парламентарями. Та й самим партійним лідерам варто задуматися над означеним феноменом, оскільки такі процеси роз'їдають парламент, призводять до нехтування конституційними нормами і правами виборців у сенсі створення підзвітного їм повноцінного законодавчого органу. Ця непристойна практика раз і назавжди мусить бути засуджена. І кого влаштовує процес, в якому замість осмисленого порядку, визначеного результатами виборів, виявляється броунівський рух, породжений боротьбою за місце під сонцем, що не має нічого спільного з депутатським мандатом?

Як звільнитися від капкану, закладеного існуючими реаліями? Відмовитися від пропорційної системи, повернутися до мажоритарної і тим самим загальмувати формування нормальної партійно-політичної системи та сповільнити процес лібералізації й демократизації суспільства? У такому випадку ми визнаємо, що поспішили з пропорційною. Однак повернення до мажоритарної системи, як показали недавні місцеві вибори, у нашому розірваному на політичні шматки суспільстві, не бачиться доцільним. Та й депутати із закритих списків будуть категорично проти цього, оскільки переважна більшість їх ніколи не потрапить у Верховну Раду.

Виходом із ситуації залишається пропорційна система з відкритими списками. При цьому бажано було б вдатися до застосування правила «вільних списків», з реалізацією якого виборці могли б вказувати у виборчих бюлетенях, кого з кандидатів, занесених у партійний список, вони хотіли б бачити в першу чергу, кого в другу, а кого взагалі не хотіли б бачити [4, с. 15]. Це поламало б заздалегідь заготовлені списки, підвищило якість парламентського корпусу. Має рацію й экс-парламентарій С. Хмара, коли пропонує висування кандидатів партіями в окремих округах [5]. Виборці знатимуть, кого обирають, а сам депутат у своїй діяльнос-

ті стане більш незалежним. Зникне захований у партійних списках кандидат у депутати. Разом з ним зникне й розповсюджена в суспільстві думка про грошове походження багатьох мандатів. Відбудеться демонополізація впливу партійного лідера на прийняття законів і рішень. Натомість зросте роль виборця у формуванні влади. Можливі й інші варіанти, широко відомі й використовувані в сучасному демократичному світі. Однак такі, які найбільш вдало можуть сприяти виходу України з політичної кризи.

Необхідні також деякі запобіжники огульному нестримному напливу кандидатів у депутати. У новому виборчому законі слід передбачити статтю, яка позбавляла б державних субсидій на проведення виборів тих партій, які двічі підряд сумарно по всіх округах не подолали прохідний бар'єр, який доцільно встановити не менше 5%. Це поступово обернеться зникненням дрібних, галасливих під час виборів політичних утворень і партій, нерідко з чисто антидержавним забарвленням, які відображають не соціальний спектр країни, а прагнення амбітних отаманів помацати владу руками. Потрібні й конкурсні тести на здатність кандидата до депутатської діяльності.

Помічені у фальсифікаціях та корупції партії однозначно й рішуче повинні зніматися з виборчих перегонів. Демократичні вимоги завжди жорсткі, але справедливі

Разом з тим є серйозні побоювання, чи буде нова виборча модель, про яку так багато говориться останнім часом, через розкол інтересів груп впливу, розроблена і прийнята існуючим парламентом, так як досі єдине, що успішно реалізується у владних структурах, — це турбота за особисте благо. Така філософія далека від усвідомлення того елементарного постулату, що благо кожного громадянина залежить від стану країни в цілому.

Підсумовуючи, зазначимо, що абсолютно вдалого виборчого проекту нема й ніколи не буде. Однак суперечливі, спростовані життям положення будь-якої виборчої системи заслуговують розумного впорядкування в інтересах суспільства. Закон не дишель, яким можна повертати в усі сторони. Нічого путнього з цього не вийде. Куди краще керуватися старим мудрим прислів'ям «сім раз відмір — один раз відріж». Інакше з казусами, подібними нашим, не розминутися.

Список використаних джерел:

1. Алексис де Токвиль. Демократия в Америке (1836-1840) / Алексис де Токвиль // История политических и правовых

- учений : хрестоматія / сост. и общ. ред. Г.Г. Демиденко. — Харьков : Факт. — С. 563-593.
2. Бенжамен Констан. О свободе у древних в её сравнении со свободой современных людей / Бенжамен Констан // История политических и правовых учений : хрестоматія / сост. и общ. ред. Демиденко. — Харьков : Факт. — С. 498-504.
  3. Тищенко Ю. Громадянське суспільство в Україні та політика ідентичності / Ю. Тищенко, С. Горобченко. — К. : Агентство «Україна», 2010. — 76 с.
  4. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм / В. Шаповал. — К. : Основи, 1993. — 144 с.
  5. Як «вилікувати» парламент? // День. — 5 березня 2010.

The article tries to examine the formation of the electoral system in Ukraine, and the recommendations to improvement of the new draft law on elections.

Key words: electoral system, electoral law, party lists, party quotas.

Отримано 12.04.11

УДК 321.01(043.3)

О. В. Горбняк

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ЛОБІСТСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

В статті подається дослідницький матеріал, присвячений проблемі феномену політичного лобізму і його технологій, що в громадській свідомості сприймається неоднозначно. Робиться спроба проаналізувати лобізм як інститут системи представництва інтересів, засіб впливу на здійснення державної політики.

Ключові слова: лобізм, лобіювання, технології лобізму, «коридорне лобіювання».

Лобіювання — це процес впливу груп, які сформовано навколо спільних інтересів, на владу (уряд, парламент) для ухвалення певного нормативного правового акта або рішення. Процес лобіювання має на меті узагальнення інтересів у суто раціональній формі, які відповідають або не відповідають інтересам даної соціальної чи політичної групи.

Доречно висловився відомий англійський історик і соціолог Генрі Бокль про те, що за старих часів найбагатшими країнами вважалися ті, природа яких була найщедрішою. Але нині Юрг Стейнер, порівнюючи американську та європейську природу демократії та лобізму, зазначав, що американське суспільство в принципі негативно ставиться до лобі, бо має у собі ідею загального блага, тому вважає, що задоволення партикулярних інтересів нівелює ідею загального.